

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 37.013.43-053.6

Борисов В. В., Бобилева Я. В.
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ МОЛОДІ

Статтю присвячено питанню формування культурних ідентичностей молоді. Висвітлено принцип введення у самобутні світи в системі освіти і виховання учнівської молоді. Доведено, що для гармонійного розвитку своєї індивідуальної ідентичності кожен індивід потребує чіткої структурованості своєї соціальної, територіальної, етнічної, мовної та культурної приналежності. Для цього індивід повинен визначити свої колективні ідентичності та цінності, залишаючись вільним у їх виборі.

Ключові слова: самобутні світи, цінності, індивід, національна самосвідомість.

Сучасний світ неможливий поза межами інформації. Розширення технічних можливостей обміну інформацією гранично інтенсифікувало процеси взаємодії людини з навколишнім світом. Інформаційний вибух спричинив появу нових потужних інформаційних потоків, які змінюють світ і людину, яка повинна встигати вловлювати ці потоки, щоб не загубитися у сучасності та не опинитися у минулому. Культурно-цивілізаційний розвиток зумовлює інтенсивну реорганізацію освітнього простору. Сучасний соціально-економічний розвиток характеризується взаємодією суперечливих тенденцій, репрезентованих явищами полікультурності, інтеграцією між країнами, народами, етносами, націями, які формують спільні інститути діяльності, що надають більше можливостей для розвитку цивілізації і одночасно з цим нівелюють і розмивають культурні особливості та норми.

Сьогодні школа опинилася в ситуації швидкої зміни цінностей у сучасному світі, який прагне до глобалізації у всіх сферах життя.

Перед школою постали завдання, продиктовані новими процесами колективної ідентифікації та індивідуального окультурення. На наш погляд, функція освіти полягає у формуванні цінностей і в передачі дитині необхідних знань та вмінь, аби вона стала відкритою для універсуму, не

відмовлялась від коріння, що визначають її ідентичність. Для гармонійного розвитку своєї індивідуальної ідентичності кожен індивід потребує чіткої структурованості своєї соціальної, територіальної, етнічної, мовної та культурної приналежності, спроможності піднятися над тим, що прийнято називати замкнутою етнокультурною ідентичністю. Для цього індивід повинен визначити свої колективні ідентичності та цінності, залишаючись вільним у їх виборі.

Для досягнення цієї мети право на освіту повинно бути таким, яким воно сьогодні є в державах – націях, і забезпечується цими державами. Коли у нинішній Європі громадянин опиняється в ситуації транскордонного “окультурення”, він має право на систему навчання й виховання, що не знає кордонів. Йдеться про основну умову розвитку особистості. Кожна нація, якою б не була її історія, має свою культурну політику, і вона залежить від культурної спадщини, що передається від одного покоління до іншого через колективну пам'ять.

У світі безупинних змін освіта не може задовольнятися лише відтворенням та передачею культурних надбань, вона, безперечно, має виконувати й інші завдання.

Соціалізація – це процес, завдяки якому культура суспільства передається новому поколінню. Він відбувається одночасно з розвитком ідентичності особи. Дитина вчиться дивитися на себе так, як на неї дивляться інші, і визнавати ролі інших. Первісну соціалізацію, що відбувається в родині, відрізняють від вторинної, що відбувається в школі та через контакти, формальні або неформальні, з іншими соціальними, зокрема рівними собі, групами.

Аби дати дітям змогу пізнати подібний досвід, необхідно, щоб конкретні взаємини між різними культурами, носіями яких є діти чи підлітки певного класу, були якнайменше попередньо зорієнтованими. Адже тоді, коли діти, здавалося б, готові по-новому осмислити своє сприйняття ідентичності, – як власної, так і когось іншого, – вони можуть несподівано наштовхнутися на настанови, на вже існуючі стереотипи, на вже готові визначення, почуті найчастіше в розмовах батьків і взяті від учителів, що мають свої уявлення.

Утвердження дітей у якійсь визначеній щодо довкілля ідентичності, на яку діти приречені з моменту вступу до школи, впливає на сприйняття і не сприяє розумінню реального становища дитини. Інтеркультурне виховання розвиває педагогіку людських взаємовідносин, яке прагне навчити дитину в будь-який момент самій знаходити своє місце стосовно інших, дати їй засоби урізноманітнити свої взаємини з іншими і пізнати різні культурні сторони свого оточення. Інтеркультурне виховання вчить дитину спілкуванню, у тому числі поводженню у конфліктних ситуаціях, у яких важко передбачити розвиток відносин.

Така форма навчання, що спирається на взаємовідносини, переходить

у процес. “Індивідуальна або колективна ідентичність особи, – пише Жак Берк, – складається, як нам здається, зі взаємодії з іншими, постулюючи водночас еволюцію в часі”.

Визначення ідентичності учня з тим, щоб його до неї приписати, неприйнятне в жодному типі навчання. Дитина перебуває в центрі інтеркультурного виховання. Таке виховання виходить за межі школи і потребує налагодження й розвитку відносин з іншими сферами освіти. Тут ідеться не стільки про ідентифікацію, як про визнання за іншою особою (індивідом чи групою) її відмінності й складності. Дитина відкриває різницю як відношення до когось іншого, рівного собі, подібного й водночас інакшого, в ситуації взаємозалежності й конфліктності.

Тож потреба уникати визначення ідентифікації дітей ззовні стає необхідною і навіть нагальною у зв'язку з тим, що, як місце соціалізації, школа в Європі зазнала глибоких змін. В останні роки дошкільне виховання визначається незрівняним поступом, а сім'я, внаслідок своєї еволюції, схильна довіряти школі функції значно ширші, ніж звичну передачу знань. Віддані в садочки дво-трирічні малюки дуже швидко вчаться життю разом.

Таким чином, сучасна українська школа стоїть перед ситуацією, що має фундаментальне значення. Дошкільне виховання автоматично передбачає ранню соціалізацію, а остання – негайне управління відмінністю з боку освітньої системи. Управління цими відмінностями неодмінно потребує моделі співробітництва між відповідними партнерами (батьки, школа, територіальні спільноти, громадські організації).

Необхідність навчальної моделі, в якій задіяні всі складники освітньої спільноти, де кожен займає своє місце і відіграє свою роль, стає дедалі нагальнішою, оскільки європейські освітні системи мають намір продовжити навчання в школі до 16 років. Це означає, що сьогодні шкільна система повинна керувати вирішальним періодом у формуванні культурних ідентичностей молоді, у тому числі національної ідентичності. Зі свого боку, освітня одиниця повинна передавати знання й цінності і забезпечувати кожному можливість реалізувати притаманні йому особливі риси співвідносно з універсумом (особа та її гідність, інтелект, свобода совісті, права людини). Для розуміння особливого й універсального, комплексного й конфліктного через взаємодію потрібна праця, а не абстрактні розмови.

Такий підхід потребує плану співпраці з численними позашкільними партнерами. Школа може і повинна стати місцем, де вчили б, як бути громадянином за умови, що індивід замислюватиметься над своєю здатністю взаємодіяти з навколишнім світом і його учасниками на засадах партнерства.

Партнерство полягає не в тому, щоб виховувати батьків у душі школи (для виконання ролей, які вона збирається їм нав'язати), і не в тому, щоб покращити відносини між школою та її партнерами, а в тому, щоб – і це

частина освітньої стратегії – працювати з ними, вбачаючи в них виховні ресурси та обізнаних людей, а отже – слухати їх і розуміти. Тож розробка механізму осмислення партнерства повинна стати попередньою умовою будь-якої діяльності такого типу.

Очевидно, що навчання стосовно відносин між спільнотами не може відбуватися у вузьких рамках класу, між учителями й учнями. І тут втручається освітня громада, де разом міркують викладачі, батьки, асоціації, молодіжні організації і рухи, представники різних наявних культурних спільнот, а також університет і наукова громадськість.

Світи культури, в які слід ввести малих і великих, – це не застигле ціле, це живі організми, наділені здатністю адаптуватися й постійно оновлюватися. Навіть культури іноземних спільнот, так звані корінні культури, починають розвиватися після того, як їх пересаджено. Вони вступають у контакт з панівною культурою країни, де оселяються ці родини. Діти схильні до таких культурних змін цілком природно, тим більше, що вони не знають, або мало знають як саме суспільство, яке покинули їхні батьки, так і його механізми.

Інтеркультурне виховання повинно фокусуватися на взаємодії, а не на абстрактних розмовах, саме на рівні навчання молодого покоління. Слід говорити про інтеркультурне навчання, а не про виховання. Зовсім не достатньо, хоча й необхідно, мати певні знання про інші культури: ці знання повинні доповнюватися розумінням пережитого й індивідуальним досвідом спілкування в інтеркультурних ситуаціях.

Контакти між різними представниками різних культур не завжди ведуть до кращого взаєморозуміння. Про це свідчать спостереження за щоденним життям: деяким ідивідам здається, що вони не зуміють порозумітися, або відчувають загрозу від присутності тих, у кого інші культурні звички.

Досвід міжнародної діяльності Ради Європи свідчить, що той, хто бажає сприяти інтеркультурному навчанню, повинен пройти через спеціальну підготовку з точно визначеною педагогічною метою, а також оволодіти методами праці й відповідними умовами реалізації, інакше залишається лише сподівання на щасливий випадок.

Інтеркультурне виховання не може обмежуватися розкриттям різниці й відмінності стосовно окремого індивіда. Воно, окрім того, повинно забезпечити дитину і юнака здатністю діяти згідно з правами людини, а також включити у формування особистості дитини на різних етапах її розвитку потребу боротися проти будь-яких проявів дискримінації. Якщо інший або інакший так часто ідентифікується з кимось, хто має нерівний правовий, соціально-економічний статус, то хіба інтеркультурне виховання можна розглядати без урахування етичних і моральних аспектів? По суті, йдеться не лише про те, щоб визнати різницю як культурну відмінність або як позитивний елемент, а й про те, щоб при ідентифікації різниці з

нерівноправністю сприймати її як ваду, яку слід ліквідувати, або як негативну ситуацію, яку необхідно змінити.

Виховання, яке співвідносить специфічні особливості з універсальними, не може реалізуватися без визначення останнього відносно правових параметрів, що спираються на права людини. Формування національної самосвідомості представника української політичної нації в полікультурному суспільстві повинно відбуватися довкола саме цієї осі цінностей. Тож при активному підході до інтеркультурності серед пріоритетних видів освітньої діяльності фігурує вивчення демократичних цінностей і прав людини.

Формування національної самосвідомості повинно передбачати залучення всієї системи освіти. Всі навчальні предмети повинні в той чи іншій спосіб висвітлювати перспективу дотримання прав людини. Власне кажучи, інтеркультурний підхід – це не новий предмет, а нова методологія, що прагне увібрати в свій спосіб пізнання реального життя психологічні, антропологічні, історичні і культурні дані з тим, щоб у викладанні кожного навчального предмету роздивитися взаємозв'язок з гуманітарними науками. Власне, якоїсь спеціальної царини застосування, апріорі визначеної як інтеркультурної, немає. Інтеркультурний дискурс живиться дискурсами окремих предметів, даючи їм натомість поштовх до розвитку.

Якщо жоден навчальний предмет не може уникнути інтеркультурного підходу, окремі з них дуже підходять для передачі знань, необхідних для формування національної самосвідомості представника української політичної нації.

Процеси формування та розвитку культурної ідентичності особистості в інформаційному суспільстві пов'язані з існуванням мережевих структур. Мережеве суспільство створює колосальний вплив на процеси модернізації освітнього простору, пришвидшує, робить доступнішим і відкритішим навчальний процес, розмиває межі між різними освітніми інститутами, що в свою чергу впливає на формування культурної ідентичності, особливо у молоді, яка перебуває безпосередньо в навчальному процесі. Головними джерелами розвитку інформаціоналізму в сучасному суспільстві є комунікація та інформація, які з появою Інтернету не зазнають більше обмежень у розповсюдженні.

Питання цінностей в Україні зазнало драматичних змін. Людям більше не властива застиглість у відносно простій системі цінностей.

Ідея відмови від старих цінностей на користь нових, що їх слід виробити на рівні України та Європи, не така проста; вона відкриває широке поле для розробки, випробування й обговорення різноманітних форм і видів нової ідентичності на основі загальноєвропейських цінностей.

Використана література:

1. *Перотті А.* Виступ на захист полікультурності / А. Перотті [пер. з англ.] / Вид-во Ради Європи, 1994. – Львів : Кальварія, 2001. – 128 с.
2. *Борисов В. В.* Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді : дис. ... док. пед. наук : 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / Борисов Вячеслав Вікторович ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2006. – 528 с.
3. *Wartości w procesie wychowania / Stefan Kunowski ; wstęp i wybór tekstów Beata Lenarczyk.* – Kraków : Oficyna Wydawnicza “Impuls”, 2003. – 137 s.
4. *Борисов В. В.* Полікультурність українського суспільства і інтеркультурна складова національної освіти / В. В. Борисов // *Wychowanie techniczne. Prace naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie / Red. naukowy Jolanta Wilsz.* – 2003. – № 6. – S. 95-102.

БОРИСОВ В. В., БОБИЛЕВА Я. В. Образовательная среда как фактор формирования культурных идентичностей молодежи.

Статья посвящена вопросу формирования культурных идентичностей. Обоснована целесообразность реализации принципа введения в самобытные культурные миры в системе образования и воспитания учащейся молодежи. Доказано, что для гармоничного развития своей индивидуальной идентичности каждый индивид требует четкой структурированности своей социальной, территориальной, этнической, языковой и культурной принадлежности. Для этого индивид должен определить свои коллективные идентичности и ценности, оставаясь свободным в их выборе.

Ключевые слова: самобытные миры, ценности, индивид, национальное самосознание.

BORISOV V. V., BOBILEVA UA. V. Educational environment as a factor of cultural identity of youth.

The article focuses on the formation of cultural identities. The expediency of the principle of introducing a distinctive cultural worlds in the system of education and training of students. It is proved that for the harmonious development of their individual identity, each individual requires a clear structuring of its social, territorial, ethnic, linguistic and cultural backgrounds. To do this, the individual must define their collective identities and values, while remaining free in their choice.

Keywords: original worlds, values, individual, national consciousness.

УДК 004.032.6:811.113(07)

Андреев Д. Я.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

**ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ**

У статті висвітлено питання педагогічно доцільного використання комп'ютерної технології навчання іноземних мов як інноваційної технології навчання. Описано факти, від яких залежать підходи до використання комп'ютерних технологій. Запропонований вид